

מערכה פ. סמיכת אשם מצורע (לג,א)

מחטאת לאשם, שהוא המקור לסמיכה באשם, נאמר על כלל האשמות!⁴ רש"י (ד"ה סמיכת) משיב על כך: "קסבר שאינו בכלל [שאר. שטמ"ק] אשמות, שהרי אינו בא אלא להכשיר". כלומר, בניגוד לאשם רגיל, שנועד לכפר, אשם המצורע בא למלא תפקיד הלכתי להשלמת טהרתו של המצורע, והקרבנו מתירה למצורע להיכנס למקדש ולאכול קדשים. בשפת אמת מסביר את הקשר בין הדברים: הסמיכה היא חלק מהכפרה, ככתוב: "וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א,ד), ולפיכך קרבן הבא להכשיר אינו טעון סמיכה.

תוס' (ד"ה איפוך) תמהים על פירוש רש"י, שהרי מצאנו שאשם מצורע הוקש לחטאת בפסוק "כי כחטאת האשם הוא לכהן" (ויקרא יד,יג, וכדרשת הגמ' להלן מט,א), ואם כן, גם אם אין ללמוד מהדין הכללי בכלל האשמות, מדוע לא נלמד מההיקש המיוחד שנאמר בו גם לעניין סמיכה? יש מהאחרונים שתירצו, שסיום הפסוק "לכהן" מלמד שהיקש זה נאמר רק לגבי העבודות הנעשות בכהן, כגון זריקת הדם והקטרה, מה שאין כן סמיכה (לשם זבח; ועיין קדשי דוד).

באחרונים מופיע הסבר אחר לייחודו של אשם מצורע: מכיוון שהמצורע עדיין טמא – אין להשוותו לשאר האשמות ולהסיק מכך שהתורה מחייבת את כניסת המצורע לעזרה, בלא לימוד מפורש על כך (פני יהושע ביצה כ,א; קרן אורה ולשם זבח כאן; חזו"א נגעים סי' יב,כד). לפי הסבר זה, הסברה שסמיכתו אינה מדאורייתא תלויה בשאלה האם אכן סמיכתו מחייבת כניסה לעזרה בטומאה⁵.

יש נפקא מינה בין שני ההסברים באשר לאשם נזיר: גם אשם זה בא להכשיר (זבחים מד,ב; מנחות ד,ב), שהרי הוא מאפשר לנזיר הטמא להתחיל מחדש את נזירותו בטהרה,

בתורה נאמרה מצות הסמיכה בקרבנות עולה (ויקרא א,ד) שלמים (שם ג,ב) וחטאת (שם ד,ד). בקרבן אשם, לעומת זאת, לא הוזכרה הסמיכה. הגמ' (לעיל יא,א) לומדת את דין הסמיכה על האשם מן הפסוק "כחטאת כאשם תורה אחת להם" (ויקרא ז,ז): "ולרבנן למאי הלכתא איתקש אשם לחטאת? לומר לך: מה חטאת טעונה סמיכה – אף אשם טעון סמיכה". וכן בתורת כהנים (צו פרק ט,א): "תורה אחת להם – לסמיכה"¹. הסוגיה עוסקת בשאלה, האם גם אשם מצורע טעון סמיכה מדאורייתא, וכיצד נעשית סמיכה זו, לנוכח העובדה שהבעלים, המצורע, עדיין מחוסר כיפורים בשעת ההקרבה, ואינו יכול להיכנס לעזרה².

האם הסמיכה מדאורייתא?

הגמ' מביאה ברייתא: "כל הסמיכות שהיו שם קורא עליהן אני תכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו, שהיתה בשער ניקנור, שאין מצורע יכול ליכנס לשם עד שמזין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו"³. הגמ' שואלת על כך: הרי אם חובה לסמוך על אשם מצורע, ושהסמיכה תהיה תיכף לשחיטה – על כרחנו עלינו לומר שהתורה צייתה כחידוש מיוחד, שהמצורע ייכנס לעזרה ויסמוך למרות טומאתו! הגמ' משיבה על כך שלוש תשובות בשם רב אדא בר מתנא: האחת, שאמנם מדאורייתא כך הדין, אבל גזרו חכמים שלא לעשות כן, שמא המצורע יפסע פסיעות נוספות מעבר לנדרש. השנייה, ש'תיכף לסמיכה שחיטה' אינו מדאורייתא; והגמ' מוכיחה מברייתא שלא כן. השלישית, שסמיכת אשם מצורע אינה מדאורייתא.

התירוץ האחרון דורש ביאור: מה נשתנה אשם מצורע מכל האשמות, שאין סמיכתו מדאורייתא? הרי ההיקש

חק נתן וטהרת הקדש שם, וכתבו שההיקש מ"כחטאת כאשם" בפרשת צו (ויקרא ז,ז), לגבי כלל האשמות, וכן הוא בתורת כהנים (צו פרק ט,א); ויש שהגיהו בתוס', עיין בנדפס בצד הגליון, ובביאורו של הרא"ה קוק להגהה זו במשפט כהן ס' קיג. מכל מקום, עדיין צ"ב במה נשתנה אשם זה מכל האשמות.

בקרבן אורה מעלה סברה, שסמיכת אשם מצורע שנויה במחלוקת תנאים על המקור לסמיכת אשם בכלל: במשנה (להלן פא,ב) ובברייתא (לעיל יב,א), נאמר, שר' אליעזר דורש את הפסוק "כחטאת כאשם" להשוות אשם לחטאת לעניינים אחרים (לפסול שחיטתו שלא לשמו, ובכניסת דמו להיכל), ולפיכך יש לומר, שהוא לא הקיש את האשם לחטאת לעניין סמיכה, על כל פנים באשם מצורע. אך הדברים תמוהים, שכן דווקא ר"א הוא המשווה אשם לחטאת לכל דבר ועניין (כלשון רש"י פסחים עג,א ד"ה ר' אליעזר: "כל צדדיו של ר' אליעזר היה עושה אשם כחטאת לכל דבר, שנאמר כחטאת כאשם"), וכיצד יתכן שדווקא הוא יסבור שהאשם אינו כחטאת לעניין סמיכה? עוד מצאנו מפורש בתורת כהנים (צו פרשת א,ה): "רבי אליעזר אומר: 'אשה' – לשום אישים, 'אשם' – אע"פ שלא סמך עליו. יכול אע"פ ששחטו שלא לשמו? ת"ל 'הוא'". "אע"פ שלא סמך" מובנו שהסמיכה אינה מעכבת בקרבן (דרשה זהה מופיעה בתו"כ גם לגבי עולה, ויקרא נדב, פרק ז,ז, וכן בשלמים, שם פרשת יד,א), ומכאן שלדעתו לכתחילה חובה מדאורייתא לסמוך עליו (וכן כתב בדעתו בערוך לנר נדה ע,ב), ואם באשם רגיל הכל מודים שטעון סמיכה, מה היסוד לומר שר"א וחכמים יחלקו באשם מצורע?

5. דהיינו אם נכונה אחת מההנחות הבאות, בהן דנה הגמ' לעיל: ביאה במקצת שמה ביאה; או שה'צפון' מרוחק משער ניקנור; או שהסמיכה טעונה הכנסת ראשו ורובו.

1. בדברי רש"י יש סתירות בשאלה האם אשם טעון סמיכה: בזבחים ה,א (ד"ה שכן) כתב שטעון סמיכה, וכן במנחות סא,א (ד"ה אשם מצורע), ובכמה מקומות כתב להיפך (זבחים עו,א ד"ה וסמיכה ומנחות קה,ב ד"ה וסמיכה ונדה ע,ב ד"ה שחיטתו; ובזבחים ומנחות י"ל שכוונתו לאשם מצורע דווקא, ופירש כדעה בסוגיה כאן שאינו טעון סמיכה מדאורייתא, מה שאין כן בנדה, עיין בלשונו שם). ותוס' (נדה שם ד"ה וסמיכה) תמהו עליו, אך גם במקום אחד בתוס' (קידושין נה,ב ד"ה ודילמא) נאמר שאשם אינו טעון סמיכה, ועיין פני יהושע שם.

2. בעיה זו ייחודית למצורע, שכן שאר מחוסרי כפרה – זב זבה ויולדת – אינם סומכים, משום שאשה אינה סומכת, ומשום שקרבן הזב אינו אלא עופות, שאין בהם סמיכה. באשר להקרבנות קרבנו של טמא, שאינו קשור לטהרתו – ראה להלן מערכה קעג ולעיל מערכה נג. על כניסת מחוסר כיפורים לעזרה ראה לעיל מערכה כה.

3. כך משמע גם במשנה בנגעים (יד,ח-ט): "בא לו אצל האשם וסמך שתי ידיו עליו ושחטו, וקבלו שני כהנים את דמו... והמצורע טבל בלשכת המצורעים בא ועמד בשער ניקנור... הכניס ראשו ונתן על תנון אזנו". מסדר הדברים במשנה, שמזכירה את הטבילה לאחר הסמיכה, ומציינת את הסמיכה בשתי ידיו בלא לומר "הכניס שתי ידיו" כבסיפא, משתמע שהסמיכה היתה ללא הכנסת ידיו, ולא נזקקה לטבילה. אולם מסתבר שהרמב"ם, שפסק שהמצורע מכניס ידיו לעזרה (ראה להלן), לא פירש כך את המשנה.

4. בפרט הדבר קשה לפי דברי תוס' יב, (ד"ה הרי), שההיקש לאשם נאמר באשם מצורע, "כי כחטאת האשם הוא לכהן" (ויקרא יד,יג), ואם כן לא מובן כלל כיצד ניתן לומר שדווקא אשם מצורע אינו טעון סמיכה. ברם, האחרונים תמהו על תוס' (עיין

על ראש החטאת – לרבות חטאת נזיר וחטאת מצורע... לסמיכה".

יתכן להציע הסבר אחר להעדר סמיכה באשם מצורע: תפקיד הסמיכה הוא להבליט את הקשר בין הקרבן לבין בעליו (ראה להלן מערכה קעג), ובאשם מצורע אין צורך בכך, שהרי דמו ניתן על הבהונות, ואין לך הוכחה גדולה מזו לזהות בעליו.

עוד יש לשאול: אם אשם מצורע אינו טעון סמיכה מדאורייתא, מדוע תיקנו בו חכמים סמיכה, בניגוד לקרבנות אחרים (בכור מעשר ופסח)? בתוס' הרא"ש (נדה ע,ב ד"ה סמיכה) מסביר, שחכמים רצו להשוותו לשאר אשמות¹⁰.

ראיות ממקורות אחרים

תוס' (ד"ה סמיכת) מציינים לכמה סוגיות שמהן ניתן להעלות מסקנות סותרות, לכאורה, בשאלה האם אשם מצורע טעון סמיכה מדאורייתא, ואין מהן ראייה מוכרחת¹¹.

בתורת כהנים (צו פרשתא יא, ד-ו) משמע שאשם מצורע טעון סמיכה מדאורייתא, וז"ל: "יכול כל הקרבנות כולן טעונים תנופה? ... ת"ל 'מזבח', ולא כל זבחים. אוציא הבכור והפסח והמעשר, שאין טעונים סמיכה, ולא אוציא חטאת ואשם, שהם טעונים סמיכה? ת"ל 'שלמיו'... אוציא את כל אשמות, ולא אוציא את אשם מצורע [שיש סיבה מיוחדת לחייב את אימוריו בתנופה, כשם שיש בו תנופה בהיותו חזן]... ת"ל 'שלמיו' ולא אשם מצורע". לאחר שהוצאנו את הבכור המעשר והפסח, מפני שאין טעונים סמיכה, מה מקום לחייב באשם מצורע, אם גם הוא אינו טעון סמיכה?!

כמו כן משתמע בירושלמי בביצה פ"ב ה"ד (הובא במערכה הבאה), האומר שאשם מצורע שנסמך קודם זמנו – לא עלתה לו סמיכה, ודינו חמור בזה משלמים (מראה הפנים שם).

אין בהם סמיכה (ביצה כ"א), ומכל מקום משמע מרש"י והמאירי שם שטעונים סמיכה מדרבנו, וראה להלן הערה 17. בפני יהושע (ברכות מב,א) כתב שהוא משום "נחת רוח בעלמא", בדומה לגמ' בחגיגה טז,ב על סמיכה בנשים, וראה להלן, שהראב"ה דחה סברה זו בנדון דידן.

11. א. הגמ' לעיל ה"א, על פי גרסת תוס', מציינת ששלמים טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק" בניגוד לאשם, וניתן להסביר זאת בכך שאשם מצורע אינו טעון סמיכה. אלא שיש שם גרסאות חלוקות, לפיהן לא הוזכרה הסמיכה (עיין רש"י ד"ה שכן, תוס' ד"ה מה, ושטמ"ק אות ה). ב. בברייתא להלן ע"ב, בעניין קרבן שיש ספק האם הוא אשם מצורע או שלמים, נאמר שיש לסמוך עליו, ומשמע שזהו חידוש הנובע מכך שיש בו ספק האם הוא שלמים, ואילו היה ודאי אשם מצורע - לא היה טעון סמיכה גמורה. וכך ניתן להבין מרש"י שם, עיין לעיל הערה 1 (אך קשה, שהרי ברייתא זו אליבא דר"ש, ורש"י עצמו במנחות ס"א, ד"ה אשם מצורע כתב בדעת ר"ש שם שטעון סמיכה מדאורייתא). מאידך, לכאורה מחמת הספק אין הצדקה לעשות סמיכה גמורה, אלא ב"אקופי ידא", כדלהלן, וכדברי תוס' שם ד"ה וסמיכה, ואם כן ניתן לשמוע להיפך, שגם להלן טעון סמיכה (תוס' כאן נוקטים אחרת, ובאחרונים תמהו על כך, ראה להלן מערכה קעח). ג. לאידך גיסא, המשנה במנחות (ס"א,א) משווה בין המצוות השונות באשם מצורע ובשלמי יחיד וציבור, שבאשם מצורע ושלמי יחיד יש סמיכה ובשלמי ציבור לא. ומן הסוגיה שם (ס"ב,ב), המנסה ללמוד בקל וחומר שאף שלמי ציבור יהיו טעונים סמיכה, מוכיחים תוס' שאשם מצורע טעון סמיכה מדאורייתא (וכן נראה מרש"י שם ס"א, ד"ה אשם מצורע), ועיין צאן קדשים וחק נתן שהשיבו על ראייתם.

ולפי סברת רש"י אולי גם הוא אינו טעון סמיכה⁶. לעומת זאת הסברה שתולה את ייחודו של אשם מצורע בהיות המצורע טמא אינה תקפה באשם הנזיר⁷. נפקא מינה נוספת לגבי חטאת מצורע: המצורע עדיין נחשב מחוסר כיפורים עד שתקרב חטאתו⁸, ומאידך אפשר שחטאתו אינה נחשבת

מצורע סומך בשער ניקנור ואינו מכניס את ידיו לעזרה. זוהי שיטת הברייתא, לפיה המצורע סומך בשער עצמו. המצורע מגולח לגמרי, ככתוב בתורה: "והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו, את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו" (ויקרא יד, ט). בשעת הסמיכה המצורע עוֹדו "מחוסר כיפורים", האסור בכניסה לעזרה, ולכן אינו יכול להיכנס ולסמוך. הסוגיה עוסקת בשאלה האם בכלל יש באשם זה מצות סמיכה מן התורה. הגמרא מסבירה שלדעת הברייתא "צפון המזבח" מרוחק משער ניקנור, ולכן סמיכה זו לא יכולה להיות "תיכף לשחיטה", ולפיכך אין הצדקה שהמצורע יכניס את ידיו לשם כך.

כ'מכשיר'⁹. בתורת כהנים (ויקרא חובה פרק י"א,ג) מצאנו, שלמדו מן התורה את הסמיכה בחטאת מצורע: "וסמך ידו

6. כך כתבים תוס' (ד"ה סמיכת), שלדעה שאשם מצורע אינו טעון סמיכה מדאורייתא "כל אשמות טעונים סמיכה חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע". אולם בעולת שלמה כותב, שגם לדעת רש"י אין לומר כן באשם נזיר, כשם שחטאת המצורע אינה נחשבת 'מכשיר' ביחס לאשם מצורע, ראה להלן.

7. הנזיר הטמא נטהר לגמרי בשביעי לטומאתו, והקרבן קרבנו ביום השמיני אינה מעכבתו מלהיכנס למקדש ולאכול קדשים (עיין כריתות פ"ב מ"א וק"ר אורה כאן).

8. כך מבואר בברייתא כאן: "שאינו מצורע יכול ליכנס לשם עד שמזין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו", ועיין פסחים נט,א ונגעים פ"ד מ"ב. על פי זה כתבו במקדש דוד (סי' י"ב,ג) והחזו"א (נגעים סי' י"ב,כד) שדין חטאת המצורע כאשמו לסמיכה.

9. בגמ' במנחות (צ"א,ב) נאמר שאשם המצורע בא להכשיר ואילו החטאת באה לכפר (על העוונות שעליהם נאמה הצרעת. רש"י). לעומת זאת בגמ' בזבחים (ט,ב) נאמר, שחטאת נזיר וחטאת מצורע "עולות נינהו", כלומר שאינן באות לכפר. מסתבר שחטאתו נחשבת כמכשיר בהשוואה לחטאת רגילה, משום שאין חובה להביאה על החטא כשלעצמו, ומי שדיבר לשון הרע ולא הצטרע אינו מביא חטאת. לעומת זאת, בהשוואה לאשם מצורע, שדמו ניתן על הבהונות והדבר ניכר יותר שמטרתו היא טהרת המצורע, הרי תפקיד החטאת הוא לכפר (ועיין תוס' להלן צ"ב, ד"ה חוץ מאשם, ופיה"מ לרמב"ם קידושין ב,ט). וכך משמע בתוס' כאן (ד"ה איפוד): "נימא מה חטאת טעונה סמיכה", שבתחילת מצורע הדבר פשוט שנסמכת (ותמה על כך במקדש דוד הנ"ל, וכן באהל משה), והאריך בדבר בחמדת דינאל (להלן ע"ד,ב).

10. בדומה לכך מצאנו בשלמי חובה, שלדעת ר' יוסי בר' יהודה אליבא דבית שמאי

(פסחים פט,א; וזבחים עד,ב), שקרבן שדינו מסופק האם הוא טעון סמיכה – אסור לסמוך עליו (ולפיכך גם לא יקריבוהו, עיי"ש), וזאת מהטעם האמור, שהסמיכה מהווה עבודה בקדשים.

על פי זה כותבים תוס' כאן (ד"ה סמיכת), שלדעה שסמיכת אשם מצורע אינו מדאורייתא – סמיכה זו איננה נעשית בכל כוחו, אלא ב"אקופי ידא" (וכן בתוס' להלן ע"ב, ד"ה וסמיכה, מנחות קה,ב ד"ה וסמיכה, נדה ע,ב ד"ה וסמיכה).

סמיכה ב"אקופי ידא". מי שאינו חייב לסמוך על קרבנו - אסור לו לסמוך בכוח, מפני שההישענות על הקרבן היא "עבודה בקדשים". לכן סוברים תוספות, שעל פי הסברה שסמיכת אשם מצורע אינה מן התורה - המצורע סומך עליה בהגבהת ידיו, כעין המתואר בציור.

והאיסור אינו אלא בסמיכה שאינה מצוה, וממילא אינה "לשם קדשים".
13. ר"ת בספר הישר (חלק התשובות סי' סד); ראב"ן סי' פז; ראב"ד (לתו"כ ויקרא נדבה פרשתא ב,ב), ועוד.

סמיכה "בכל כוחו". הסמיכה צריכה להעשות בהנחת שתי הידים על ראש הבהמה והישענות עליה. על הנחת הידים בסמיכה כאשר אין מקום בין קרני הבהמה להניחן זו לצד זו עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה עו.

האם הסמיכה "בכל כוחו"?

בגמ' בחגיגה (טז,ב) נאמר, שסמיכה בכל כוחו נחשבת "עבודה בקדשים", כלומר, שהישענות בעל הקרבן על קרבנו הרי היא כעין רכיבה על הבהמה, ויש בכך איסור "לא תעבוד בבכור שורך" (דברים טו,יט)¹². על פי זה אומרת הגמ', שהמעשה המובא בחגיגה שם, שהביאו קרבן לעזרת הנשים כדי שהנשים תסמוכנה עליו "לעשות נחת רוח לנשים", לא היה בסמיכה ממש, אלא ב"אקופי ידא", כלומר, ללא הכבדה על הבהמה.

פשטות הגמ' שם, השואלת "משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים?", שמדובר באיסור דאורייתא, וכן כתבו ראשונים¹³. כך גם מבואר במקומות אחרים בגמ'.

12. כיוצא בזה נאמר בפרה פ"ב מ"ג, שפרה אדומה נפסלת אם נשען עליה. אך בירושלמי בפסחים (פ"ו ה"א) נאמר: "כל עבודה שהיא לשם קדשים - אינה עבודה", ומכאן, שכאשר הסמיכה מצוה - אין זה בגדר "עשה דוחה לא תעשה" (ואם היה זה בגדר דחיה - אפשר שזהו "לא תעשה שבמקדש" שאינו נדחה מפני עשה, עיין טורי אבן בחגיגה טז,ב ולעומתו בעולת שלמה להלן צז,ב),

שלמי צבור טעונין תנופה חיין ושחוטין, ואין בהן סמיכה, והיכן סמיכתן? באשם מצורע. אשם מצורע טעון סמיכה ותנופה, ואין טעון תנופה שחוט, והיכן תנופתו? בזבחי שלמי צבור. מלשון זו משתמע, שהסמיכה באשם מצורע זהה לזו של שלמי יחיד.

מכל האמור משתמע, שגם לפי הדעה בגמ' כאן שהסמיכה אינה אלא מדרבנן – היא נעשתה בכל כוחו, כסמיכה רגילה, ולא כדברי תוס'. כיצד ניתן להסביר זאת, ומדוע אין זו "עבודה בקדשים"?

שיטת כמה ראשונים, שר' יוסי בחגיגה הנ"ל התיר לנשים לסמוך סמיכה גמורה¹⁶, וטעמם, ש"נשים סומכות רשות" פירושו שאם רצו בכך הרי זו מצוה גמורה, אלא שהתורה לא הטילה אותה עליהן כחובה. לכאורה, אין מקום לומר כך בענייננו: הסברה שהסמיכה רשות ובכל זאת עשייתה היא מצוה יש לה מקום בקרבן הראוי לסמיכה מדאורייתא, אלא שבעליו פטור מלסמוך, כגון אשה, מה שאין כן קרבן הפטור לגמרי מסמיכה, כגון אשם מצורע, שאין בסמיכתו מצוה (דומיא דקרבן פסח, שמבואר בגמ' בפסחים הנ"ל שאין רשות לסמוך עליו). ברם, בשער המלך (הל' מעה"ק ג, יג) סובר, שלפי שיטת ראשונים זו ר' יוסי מתיר לסמוך אפילו בקרבן שהתורה פטרתו לגמרי מסמיכה¹⁷. על פי דרכו, נראה שהוא הדין באשם מצורע, שמותר לסמוך עליו בכל כוחו בתורת רשות, וחכמים קבעוה כחובה.

מצורע עומד בשער ניקנור ומכניס את ידיו לעזרה לסמוך על האשם. משמאל - לוג השמן. הרמב"ם פוסק שהסמיכה על האשם היא מצוה מדאורייתא והמצורע יכניס את ידיו ויסמוך, כמתואר בציור, מפני ש"ביאה במקצת אינה ביאה", והמצוה לסמוך בעזרה דוחה את איסור הכנסת יד המצורע.

16. ראב"ד הנ"ל הערה 13; מאירי חגיגה שם; ריטב"א ור"ן סוכה כב, (הריטב"א והר"ן אף פוסקים כך להלכה); וכן משמע ברש"י חולין פהא ד"ה סומכות. ופירשו הראב"ד והמאירי שהסמיכה בהקפת היד היתה במקרה מיוחד, שהאשה סמכה על קרבן שאינו שלה, אלא של בעלה.

17. בשער המלך דייק כך מרש"י והמאירי בביצה כא, שמשמע מהם שלדעת בית שמאי, הפוטרים שלמי חובה מסמיכה, מותר לסמוך עליהם בחול סמיכה רגילה. לדעתו, הגמ' בפסחים שאוסרת לסמוך על קרבן שיש ספק שמה הוא פסח הולכת כדעת החולקים על ר' יוסי. הגמ' להלן עד,ב, שאוסרת לסמוך על קרבנות של שני אנשים שהתערבו, הרי זה ככולי עלמא, שלא הותרה סמיכת רשות אלא לבעלים.

אמנם הראב"ה (סי' תתקעח) התקשה בסוגיה כאן, ונשאר ב'צריך עיון, וז"ל: "מאן דאית ליה סמיכה אשם מצורע לאו דאורייתא, לא ידענא היכי סמיך, משום עבודה בקדשים. ובאקפן ידיכו תימה לומר, דנחת רוח לנשים דוחק לומר". כלומר, שבשלמא בסמיכת נשים, יש מקום לומר שהותר לסמוך בהגבהת הידים "לעשות נחת רוח לנשים" כדי לשמחן ולשתפן במצוה, אבל באשם מצורע אין מקום לסברה זו. יש להוסיף, שאף ר' יוסי, הסובר בחגיגה שם שנשים יכולות לסמוך, לא חייב אותן לסמוך, אלא רק התיר למי שרוצה בכך לסמוך בהקפת יד, וקשה לומר שחכמים יתקנו באופן קבוע סמיכה שאינה מחויבת, באופן שעלול להביא לידי מכשול, שיטעה ויסמוך בכל כוחו¹⁴.

גם מבחינת מהלך הסוגיה, דברי תוס' מעוררים קושי: בגמ' לעיל נאמר: "איבא דאמרי אמר רב יוסף: כל הסומך ראשו ורובו מכניס, מאי טעמא? כל כוחו בעינין", ולכן המצורע לא יכול להכניס ידיו ולסמוך בעזרה, אלא יסמוך בשער ניקנור; אם כן סמיכת המצורע אינה ב'אקופי ידא'. לדברי תוס' עלינו לומר, שתירוצו האחרון של רב יוסף מתאים רק לדעה שסמיכת אשם מצורע דאורייתא, כתירוצו הראשון של רב אדא בר מתנה, ובכל זאת לא יכנס ויסמוך, מחשש שירבה בפסיעות (עולת שלמה). מלבד שהגמ' לא מעירה על כך, יש פה קושי נוסף: החשש שירבה בפסיעות מתיישב יותר על פי תירוצו הראשון של רב יוסף, שהברייתא על סמיכת המצורע סוברת שהצפון מרוחק, ומכיוון שהמצורע צריך ללכת כמה וכמה פסיעות עד סמוך למזבח – יש לחוש שירבה בפסיעות; אבל לפי התירוצו השני, שהצפון קרוב לשער ניקנור והמצורע יכול לעמוד בשער ניקנור ולהכניס ראשו ורובו לעזרה – נראה שאין חשש שירבה בפסיעות¹⁵. אם כן, כיצד נפרס את דברי רב יוסף "בכל כוחו", שאינם מתיישבים עם שני תירוציו של רב אדא בר מתנה?

קושי נוסף, שהתוספתא בנגעים (ח,י), המקבילה לברייתא המובאת בגמ' כאן, מונה את ההבדלים בין סמיכת אשם מצורע לבין שאר הסמיכות, בכך שסמיכה זו לא היתה תיכף לשחיטה, ולא היתה בצפון המזבח, ולא הזכירה הבדל זה, שהסמיכה היתה ב'אקופי ידא'.

עוד מצינו בתוספתא במנחות (ח,ו): "רבי שמעון אומר: שלושה מינים טעונים שלוש מצוות, שתיים בכל אחד... זבחי שלמי יחיד טעונין סמיכה חיים ותנופה שחוטין, ואין בהם תנופה חיין, היכן תנופתן? בזבחי שלמי צבור. זבחי

14. הרי בגמ' כאן נאמר, לדעה אחת, שאפילו אם סמיכת האשם דאורייתא ותכיפה דאורייתא - חכמים בטלו דין זה מחשש שירבה בפסיעות, ואם כן לא מסתבר שלדעה שאין חובה לסמוך כלל מדאורייתא - חכמים יתקנו סמיכה באופן שעלול להכשיל (אם כי, ריבוי הפסיעות חמור מעבודה בקדשים, שהוא איסור כרת).

15. מעיל שמאל. כך מבואר גם בתוס' ד"ה וליעבד, שאם עושים פשפש אין חשש ריבוי בפסיעות, אבל אולי דבריהם מוסבים על הקושיה "וליעול ידיה", שבהכנסת ידים גרידא אין לחוש לריבוי פסיעות, ואילו לתירוץ רב יוסף "ראשו ורובו מכניס" אכן יש חשש (ועיין בהערת הגדול ממינסק על הנוב"י מהדו"ת יו"ד סי' יא, שסובר שמכל מקום יש לחוש שישהה יותר זמן מן הדרוש).

מדוע פסק הרמב"ם כתירוץ הראשון של רב יוסף, ולא כדרכו לפסוק כ"איכא דאמרי" בתרא? ניתן לומר, שמכיוון שאביו ורבו עוסקים בביאור התירוץ הראשון ("וליעבד פשפש? אביו ורבו דאמרי תרויהו 'הכל בכתב'"), הרי שתירוץ זה עיקר (וראה טעמים אחרים בחק נתן ובחזו"א נגעים סי' יב,ה). ויש אומרים, שמכיוון שהרמב"ם פסק שסמיכת אשם מצורע דאורייתא וכן תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא, ממילא רשאי המצורע להכניס ידיו ואף ראשו ורובו ולסמוך בכל כוחו, שהרי התורה אמרה שיסמוך (מעיל שמואל)²¹.

סיכום

הגמרא מעלה אפשרויות שונות בשאלה האם אשם מצורע טעון סמיכה מדאורייתא. הסברה לומר שאינו מן התורה היא משום שתפקידו להכשיר ולא לכפר (רש"י), או משום שהמצורע טמא ואינו ראוי לסמוך (אחרונים). יש לנימוקים אלה השלכה לגבי אשם נזיר וחטאת מצורע.

בסוגיות אחרות בגמ' אין ראייה ברורה בשאלה האם הסמיכה מדאורייתא, אך בתורת כהנים משמע בבירור שסמיכתו מדאורייתא.

לדעה שהסמיכה אינה מדאורייתא, דעת תוס' שאין לעשותה בהישענות "בכל כוחו", משום שיש בכך עבודה בקדשים, אלא בהנחת היד בלבד. הראב"ה הסתפק בדבר, ויש כמה ראיות שסמיכה זו נעשית כדרכה. ניתן להסביר זאת, שהתורה לא קבעה את סמיכת המצורע כחובה, אבל יש בה קיום מצוה.

הרמב"ם פוסק שסמיכת אשם מצורע מדאורייתא, ואף נעשית תיכף לשחיטה, כאשר המצורע מכניס ידיו לעזרה וסומך. נראה שלדעתו הברייתא שאומרת שאין לעשות כן סוברת כדעה שה'צפון' מרוחק משער ניקנור, ואין הלכה כמותה.

פסק הרמב"ם: המצורע מכניס ידיו לעזרה וסומך תיכף לשחיטה

בהל' מעשה הקרבנות (ג,ו) פסק הרמב"ם: "כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד, בין חובה בין נדבה, סומך עליהן כשהן חיים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח, שנאמר: 'וסמך ידו על ראש קרבנו'. מפי השמועה למדו שכל קרבן במשמע חוץ מפסח ובכור ומעשר". מסתימתו משתמע, שגם סמיכת אשם מצורע מדאורייתא¹⁸. ובהל' מחוסרי כפרה (ד,ב) פסק: "המצורע עומד חוץ לעזרת ישראל... מביא [הכהן] את האשם למצורע עד הפתח ומכניס שתי ידיו לעזרה וסומך עליו ושוחטין אותו מיד". פסק זה מנוגד לברייתא בסוגיין, האומרת שסמיכת אשם מצורע איננה תיכף לשחיטה, והמצורע עומד בשער ניקנור ולא מכניס ידיו לעזרה, ועל כך הקשתה הגמ' "ליעול ידיה ולסמוך"!

אלא שהדברים מתיישבים על פי התירוץ הראשון של רב יוסף, שהעמיד את הברייתא כדעת ר' יוסי בר' יהודה ש"מרחק צפון". הרמב"ם הולך לשיטתו שביאה במקצת לא שמה ביאה מדאורייתא (הל' ביאת המקדש ג,יח), ואף מזרח העזרה כלול בצפון (הל' בית הבחירה ה,טו-טז), ולפיכך אין סיבה שהמצורע לא יכניס ידיו ויסמוך תיכף לשחיטתו (ר"י קורקוס הל' מחוס"כ שם)¹⁹.

אמנם לתירוץ השני של רב יוסף "כל הסומך ראשו ורובו מכניס, מאי טעמא? כל כוחו בעינין" אי אפשר להכניס ידיו ולסמוך. אך בהל' מעשה הקרבנות (ג,יא) כתב הרמב"ם: "ואם היה בעל הקרבן עומד בחוץ והכניס ידו לפניו וסמך – סמיכתו כשירה, והוא שיסמוך בכל כוחו". מבואר מדבריו, שניתן לסמוך "בכל כוחו" גם כשעומד בחוץ, ולא כדברי רב יוסף (חק נתן); או שכוונת רב יוסף, שמכיוון שבעינין כל כוחו – מן הסתם הסומך יכניס ראשו ורובו, ולכן גזרו חכמים שלא יכניס ידיו ויסמוך, והרמב"ם לא פסק כן (קין אורה); זבחי צדק)²⁰.

מערכה פא. תיכף לסמיכה שחיטה (לג,א)

לסמיכה – שחיטה¹. כך גם מסקנת הסוגיה כאן, שדין זה הוא מדאורייתא². יש לברר מהי הגדרת ה'תכיפות' הנדרשת: האם יש להימנע מכל שהייה בין הסמיכה

נאמר בתורה בפרשת העולה: "וסמך... ושחט" (ויקרא א,ד-ה), ומכאן למדו חז"ל (בספרא שם, דיבורא דנדבה פרשתא ד,א ובירושלמי ברכות פ"א ה"א) ש"תיכף

18. אפשר שפסק כך על פי הסוגיה במנחות סב,ב, ראה לעיל הערה 11, או על פי התורת כהנים הנ"ל.

19. יש בכך קושי, שכן שיטת הרמב"ם (הל' בית הבחירה שם) ש'צפון' אינו אלא מצפון למזבת, ולא כל החצי הצפוני של העזרה, ולדעתו שבע אמות מהמזבח עומדות בצפון, ונמצא ששער ניקנור, שרוחבו עשר אמות, מרוחק שתי אמות מן הצפון, וכיצד ניתן להושיט ידיים ולסמוך בצפון?! במחצית השקל (סי' קסו סק"ג) למד מכך שמרחק שתי אמות נחשב 'תיכף'. לעומתו, החזו"א (נגעים סי' יב,ה) סובר שלדעת הרמב"ם אכן השחיטה לא היתה 'תיכף', והכנסת הידיים נועדה לקיום הדין שהסמיכה בעזרה, שהוא דין בפני עצמו.

20. והוסיפו (וכן בחסדי דוד מנחות י,ד), שלדעת הרמב"ם אין איסור כרת בכניסת מחוסר כיפורים לעזרה, ואפשר שלדעתו אין בכך איסור דאורייתא כלל (ראה לעיל

מערכה כה), וממילא מובן מדוע לא גזרו שמא יכנס.

21. כקושיית הגמ' "דרחמנא אמר", והתירוץ שמא ירבה בפסיעות שייך רק אם "מרחק צפון", ראה הערה 15.

1. ברש"י כת' במנחות (צג,ב ד"ה מאי קאמר) מובא מקור אחר, מ"וסמך אהרן... ושחט", וכנראה כוונתו למילואים (שמות כט, יא, ושם "ושחטת").

2. מצאנו חולקים בעיקרו של דין זה: דעת ר' יוסי (בביצה כ,א), שביט שמאי סוברים שאין צורך שהסמיכה תהא תכופה לשחיטה, ומשום כך קבעו שאין לסמוך ביו"ט אלא מערב יו"ט. ולא דעת בית שמאי בלבד היא, שהרי המחלוקת הקדומה בין הזוגות על הסמיכה ביו"ט (חגיגה טז,א-ב) זהה למחלוקת בית שמאי ובית הלל על הסמיכה ביו"ט (עיין בגמ' חגיגה שם: "לאפוקי ממאן דאמר בסמיכה גופה פליגי",